

УЧЕНИЧКА БИБЛИОТЕКА
УЧЕНИЧКА БИБЛИОТЕКА
Л. Бр. 2817/17
П. Бр.

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ л. 77

ПОВРЕМЕНИ СПИС
ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

ИЗДАЈЕ
А. БЕЛИЋ

УРЕЂУЈУ:
А. БЕЛИЋ, СТ. М. КУЉБАКИН, СТ. ИВШИЋ и ФР. РАМОВШ

КЊИГА XVII

ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД, 1938—1939

Travnik i Dolac u Bosni

Ove sam godine (1938) 14 dana boravio u Travniku u Bosni. To je eto uzrok što ovaj put pišem o njemu.

Dodeš li železnicom od stanice Lašve (na pruži Slavonski Brod—Sarajevo), zadnja ti je stanica pre Travnika stanica Dolac; selo Dolac nešto je dalje od železničke stanice, iza brda; iz Travnika možeš u Dolac doći u 10 minuta, zapravo je Dolac danas već predgrađe Travnika, položeno na visini nad Travnikom.

Prošlost Travnika se bitno razlikuje od prošlosti Doca. Travnik, nekada sedište turskih carskih vezira, bio je sasvim muslimanski (pa i danas mu je većina stanovnika muslimana); nije bilo u njemu ni kršćanske (katoličke) crkve, franjevci koji su dolazili u kakvim poslovima ka veziru, mogli su se nastanjivati samo van Travnika, u Docu, koji je bio katolički (i danas se Dolac zove „najkatoličkije bosansko mesto“).¹⁾

Ta istoriska podvojenost poznaje se još i dandanas ne samo u objektivnim činjenicama nego i u psihičkom raspoloženju stanovnika. „U starije doba nije Travnik (za Dolac kao katoličko mesto!) ni vrijedio što osobito, ni u vjerskom ni u narodnom životu... Tako i danas stariji Dolačani s emfazom razlikuju Travnik od Doca ističući da nisu Travničani (Bože sačuvaj) već Dolačani, čisti i punokrvni. Relikvije starog antagonizma i kampanilizma,“ piše (u sarajevskom „Katoličkom svijetu“, maja 1938) prof. d-r. Ivo Jablanović, sam rodom iz Doca. U razgovoru sa mnom jedna mi je stara žena u Docu rekla da je rođena u Docu te — kao da se boji da bi joj se ko rugao — nekako stidljivo dodala da se bila udala u Travnik, a da se je onda vratila u Dolac.

¹⁾ Isp. „Travničku spomenicu prigodom pedesetgodišnjice nadbiskupskog sjemeništa itd. 1882—1932“ (Sarajevo, 1932).

Vremena su se promenila: nekad je, kažu ljudi, Travnik bio kod Doca, a danas je Dolac kod Travnika — kako da stanovnici Doca tu promenu ne bi žalili?

Za istoriskog geografa i za socijologa biće Dolac-Travnik dobar primer jednog tipa nastajanja varoši, ali predmet ove moje rasprave je samo ime stanovnika jednog i drugog mesta.

1

Travnik — Travničanin

Ko nije rođen u Travniku ili ko ne živi stalno tamo, rekao bi, kad bi trebalo da govori o stanovnicima te varoši, sa mnom: *Travničani* (Travničanin). Zbilja se tako danas obično i piše; u opširnoj „Travničkoj spomenici“ (1932) jesu „Travničani“ na pr. na str. 18, 41, 42, 47, 49, 57, 62, 69, 70, 71 itd.; pridev je *travnički* (ib., 23, 42, 49, 56, 60 itd.).¹⁾

Ali prvobitno nije bilo tako; govorilo se (i danas se to čuje): *Travljan* (Travljanin) ili *Travnjaci* (Travnjak), uz muškoga Travljanina i *Travnjaka* bila je žena *Travnjka* (kao što je uz muškoga *Livnjaka*, čoveka iz Livna, žena *Livnjka*). U „Travničkoj spomenici“ nalaze se *Travljan* na str. 69,²⁾ a *Travnjaci* na str. 42. Gosp. d-r Derviš Korkut, kustos sarajevskog Muzeja, sam rodom iz Travnika, tvrdio mi je sa apsolutnom sigurnošću da se govori: *Travnjaci*. S tim je oblicima imena stanovnika u vezi pridev: *travnjski*; u „Travničkoj spomenici“ napisao je jedan pisac (o. Nikola Maslač S. J.) pored tri puta *travnički* osam puta *travnjski*.³⁾

Kao što vidimo, ime stanovnika te varoši pravilo se sa dva nastavka: *-janin* i *-jak*

Trav + *janin*

Trav + *jak*

a onda opet nastavkom *-janin*, ali od dulje osnove: Travnik — *Travnik + *janin* (Travničanin). U „Travnjaninu“ i „Travnjaku“ je kraća i prvobitna osnova *trav(n)-* kao što je imamo u *Travniku* (Trav + *ѣн + икъ*).

¹⁾ Na pr.: *travnički* kraj, *travnička* tvrđava, *travničko* polje; — *travnička* predgrađa, *travničke* ulice, *travnički* Tuškanac.

²⁾ ali 12 redaka dalje već su *Travničani*.

³⁾ 22 (dva puta), 24, 28, 30, 44, 45, 46: *travnjsko* polje (5 puta), *travnjska* tvrđava, *travnjski* katolici, *travnjski* srez. — Broz-Ivekovićev rečnik navodi: *Travljanin*, *Travničanin*, *travljanjski*, *travnjski*, *travnički*, a nema *Travnjaka* ni *Travnjke*.

Da se za imena stanovnika istog mesta ili iste zemlje upotrebljavaju oblici sa različitim nastavcima, za to imamo i drugih primera iz slavenskog sveta: Bošnjak-Bošnjani i Bosanac; Poljak-Poljani; Rušnjak-Rusini; Slovak: Slovenin...; u poljskom jeziku: Warszawiak: Warszawianin, Krakowiak: Krakowianin...

Imamo druge primere i za to da se ime stanovnika ne pravi od osnove koja je jednaka imenu mesta, nego od osnove bez nastavka kojim je stvoreno ime mesta: Dubrovnik: Dubrovčanin (kao od: Dubrovac), Šibenik; Šibenčanin (kao od Šibenac).

Vrlo je česta u slovenskim jezicima pojava da se pridev pravi bez obzira na nastavak odnosne imenice; Šibenik: šibenski, Skoplje: skopski (sad i: skopljanski kao od: *Skopljanin), Srbin: srpski (kao od plur.: Srbi), Poljak: poljski; od imena sela u mom rođenom kraju (okrug Ljutomer-Ptuj), Slaptinci: slaptinski, Radenci (Radinci): radenski, Radoslavci: radoslavski..., Polenšak: polenski; u Poljskoj: Bronowice: bronowski, Kochlowice: kochlowski, Bogucice: bogucki, Wadowice: wadowski (danas obično: Wadowicki)..., Lublin: lubelski... itd. Isp. još slovenački samec: samski (u najnovije doba kod Slovenaca vrlo nespretno: izseljenec: izseljenski mesto: izseljenički, koje se čini izvesnim ljudima nemoguće ili opasno, jer je previše hrvatsko-srpski: iseljenički).

Čudno je omekšavanje suglasnika *n* u: *travanjski*; očekivali bismo *travanski*, kao što je od Bosna: bosanski; valjda je tu delovala analogija sa „Travnjakom“; jednako će biti sa „*n*“ u „Travnjci“.

Što se tiče osnove imena *Travnik*, njezino je značenje Slovenu jasno. Zajednička reč *travnik* širom je poznata, ali nema svuda sasvim isto značenje. Kao zajednička imenica danas se reč „travnik“ u Travniku ne upotrebljava. Ima reč „travnjak“ u smislu: livada (senokoša). „Što su pašnjaci u višim, planinskim krajevima, to su travnjaci u nižim predjelima“, piše mi velečasni o. Franjo Zec S. J. u Travniku. U tom je smislu upotrebljena reč *travnjak* u „Travničkoj spomenici“ (28) gde čitamo: „...od vjkada priča narod (u Travniku) da su na njegove travnjake bosanska gospoda odlazila iz obližnjega grada Lašve“. Iz mesnog imena *Travnik* smemo zaključiti da je nekada i nad bosanskom Lašvom zajednička imenica *travnik* bila poznata. Možda je *Travnik* istisnuo *travnjak*, a *travnjak* je ostao jer je *Travnjak* bio zamenjen *Travljaninom* i onda *Travnčaninom*.

Od *travnika* nije daleko do *luke* („livada pored vode“, Broz-Iveković). I *luku* imamo u bosanskom Travniku. Na zapadnoj strani

varoši, iza železničke stanice, gde se nalazi kasarna, zove se prostor *Lúka* (sa dugim *u!*),¹⁾ a prostor oko današnje crkve, već u varoši samoj, u novijem njezinom delu, gde su nekada bile bašče, zove se *Lúke* (sa kratkim *u!*), katolička crkva u Travniku se zove i *lukačka* crkva. Teško je misliti da ona *Lúka* (ili *Lúka*) i ove *Lúke* ne bi bile ista reč, a odakle onda razlika u kvantitetu? i kako da tumačimo pridev *lukački* od *luke*?

2

Dolac — Določanin

Dolac se pravilno menja: *Dôca*, *Dôcu* itd.; tako se govori i tako se piše. Forme su jasne: *Doľць* — *Doľца* itd. I pridev je nesumnjiv: *dolački* (*doľць-ьски*, *dolački*, *dolački*).

Ime stanovnika bismo, prema svome jezičkome osećanju i prema glasovnim pravilima, načinili ovako: *Dôčanin* (*Doľць-janin*, jedan poluglas između dva vokala ispada, zato: *Dočanin*, kao što je od *Stolac*: *Stočanin*, od *Šabac*: *Šapčanin*, od *Leskovac*: *Leskovčanin*).

Ali ko bi došao danas u Dolac te počeo govoriti o *Dočanima*, mogao bi čuti ispravak tog oblika u *Dolačane*, naići na prigovor: da oni u Docu nisu *Dočani*, nego da su *Dolačani*. „*Dolačani* ne dozvoljavaju oblik *Dočani* — ponosni su na svoj mali, ali historijski Dolac“, kaže dr. Ivo Jablanović, u „Katoličkom svijetu“ (Sarajevo, 1938, 103, maj). Iz konteksta tih reči moglo bi se činiti da stanovnici Doca u obliku „*Dočani*“ osećaju nešto što je manje vredno — valjda zato što je staro, starinsko, što nije moderno, oni hoće da budu moderni, tj. *Dolačani*. Ponosni što su *Dolačani*, ne vole da ih ko meša sa *Travničanima* „ili kako bi oni rekli sa *Travljanima*“ (Jablanović), tj. *Dolačani* upotrebljavaju za *Travničane* starinski naziv: *Travljanin*; za *Travničane* je dobar takav starinski naziv, a nikako za stanovnike Doca!

U „*Travničkoj spomenici*“ piše se: *Dolačani*, ali i *Dôčani* (*Dočanin*, 62, 63, 64), tj. knjiga se koleba između tih oblika.

Šta sam o tome čuo u Travniku? Jedan profesor, koji je na moju pobudu potražio informacije, tvrdio je da se ljudi iz Doca danas zovu *Dolačani*, isusovac, rođen „*Travljanin*“, da se govori: *Dolačani* i *Dočani*; star franjevac na susednoj Gučkoj Gori (ima 79 godina), rodnom iz *Travnika*, rekao mi je da se govori: *Dolačanin*, a

¹⁾ *Travnička spomenica*, 40: „(Tahir-paša Cengelović. 1847—1850, podigao je „golemu vojarnu na luki“.

mlađi franjevac na istoj gori rekao je da mogu *Dočanin* govoriti samo oni koji su kroz škole prošli, dakle je i on za *Dolačanin*. Te moje informacije govore gotovo isključivo za *Dolačane*. Ali g. d-r Derviš Korkut, rođen u Travniku, apodiktično tvrdi da se govori *Dočanin*.

Prema svemu tome moramo reći: danas žive glavno *Dolačani*, ali *Dočani* još nisu izumrli (samo se nešto malo već zanemaruju).

Ženska bi se morala zvati *Dočanka*; taj se oblik može i zbilja čuti. U „Travničkoj spomenici“ nalazim *Dolačanku*, a (iz pučkog govora) i *Dolačku*.¹⁾

„Dolačka“ zahvaljuje svoju egzistenciju pridevu „dolački“. *Dočanka* odgovara *Dočaninu*, a *Dolačanka* *Dolačaninu*.

Kako i zašto je došlo do oblika *Dolačanin* — *Dolačanka*? Možda zato što se u *Dočaninu* osnova (veza sa reči: Dolac) previše gubi, a u *Dolačaninu* je ona potpuno sačuvana (razlog bi bio dakle psihološki). Delovao je kod toga možda i paralelizam sa *Travnikom* — *Travničaninom*. Travnik (2 sloga): Dolac (2 sloga) = Travničanin (4 sloga): *Dolačanin* (4 sloga); moramo da pomislamo da su se te reči vrlo često ujedno izgovarale. Možda je i pridev *dolački* doprineo k uvođenju sloga *-ač-* u ime stanovnika.

Ne bismo li gore spomenuti pridev *lukački* (od Luke) mogli tumačiti analogijom sa pridevom *dolački*?

Na kraju te rasprave, koja se tiče mesnih imena *Travnik*, *Dolac* i *Luke* u Travniku, dodajem još ovo: u travničkoj okolini govori muž o svojoj ženi: „Eto moje *kršćanke*“, tj. reč *kršćanka* znači toliko kao žena (= supruga). U slovenačkim govorima je *kršenca* (kršćenica) služavka, a u nekima uopće devojka. „Ak. rj.“ *kršćanke* u značenju žene ne poznaje.

Zagreb

Fr. Ilešić

Jedno rovtarsko narječje u Gorskom Kotaru

Narječja našega Gorskog Kotara dobrim su dijelom upravo slovenačka narječja. Zato je vrlo dobro učinio F. Ramovš što je u svoje „Dialekte“¹⁾ preuzeo i dva gorskokotarska narječja (delničko²⁾ i lokvarsko³⁾ koja pripadaju k t. zv. miješanim slovenačko-srpskohrvatskim narječjima, tj. među belokrajinska narječja (upravo ka kostelskom govoru). Ali u Gorskom Kotaru je i jedno, vrlo zanimljivo, čisto slovenačko narječje, koje Ramovš u svojoj knjizi ne spominje, a ipak se njime govori ne samo u ravnogorskoj općini (trgovište Ravna Gora i selo Sušica) nego i u ravnogorskoj koloniji Španovici u Slavoniji. Osobine toga narječja iznio je R. Strohal u radu „Osobine današnjega ravnogorskoga narječja“ (Rad Jugoslav. akademije, knj. 162, str. 28—109). Taj je Strohalov rad, kako sam već jednom prilikom spomenuo⁴⁾, rađen s mnogo truda, ali nam, na žalost, ne pruža pravu sliku ravnogorskoga narječja. A to zato, što pisac to narječje ne promatra kao slovenačko narječje, nego sve pojave njegove veže uz srpskohrvatski jezik, i što su se u radu potkrale bezbrojne greške, naročito s obzirom na akcenat. Nije mi ovom prilikom namjera redom popravljati sve Strohalove greške, jer to u okviru jednoga članka nije ni moguće. Htio bih samo to, da odredim ravnogorskom narječju mjesto među slovenačkim narječjima (što uz lijepu i brižno sastavljenu Ramovševu knjigu neće više biti ni tako teško), pa da po tom pokažem mojim zemljacima Ravnogorcima odakle su otprilike došli u taj kraj naši djedovi.

1) Fran Ramovš, Historična gramatika slovenskega jezika, VII. Dialekti. V Ljubljani 1935, str. 142 i d.

2) Isp. R. Strohal, Osobine današnjega delničkoga narječja. (Rad Jugoslavenske akademije, knj. 158, str. 115—208).

3) Isp. R. Strohal, Osobine današnjega lokvarskoga narječja. (Rad Jugoslavenske akademije, knj. 152, str. 162—248).

4) Isp. Južnoslovenski filolog, knj. III, str. 35, bilj. 1.

1) *Dočanku* mi je naveo o. Fr. Zec, r. u Travniku, *Dolačku* sam čuo od istog gospodina, dalje od g. d-r Derviša Korkuta i od jedne žene u Docu, *Dolačanku* od o. Zeca i od jedne žene u Docu.